

... Збудував я, люди, Храм оцей Високий.
В ньому Бог єдиний – то Циганське Слово...
Лекса Мануш

№ 12 (160)

ПОНЕДІЛОК,
15 Листопада 2010 року

РОМАНІЯ

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

Ціна: 1,00 грн

• ПОЛІТИКА • СВІТ • ПРАВО • КУЛЬТУРА • МИСТЕЦТВО •

Політичні права. Причини і наслідки

Політично чачіпе. Со авла май дуредер

Політична свобода – це природна якість, яка полягає у відсутності втручання у суверенітет людини або відчуження від неї соціальних спільнот за допомоги примушення, агресії. Політичні права та свободи принципово відрізняються від особистих, соціальних, економічних та інших прав та свобод тим, що, як правило, тісно пов'язані з належністю до громадянства даної держави. Політичні свободи є одною з груп основних конституційних прав і свобод громадян, бо визначають їх участь у суспільному та політичному житті країни. Зазвичай вони закріплюються в Конституції, інших законах і правових нормах країни.

Вибірні права – право громадян країни обирати та бути обраними – є одними з основних політичних прав і свобод, поряд з такими, як право звернення чи петицій, на участь у керуванні справами держави і на рівний доступ до державної служби, на участь у відправленні правосуддя, свобода асоціації, віросповідання, а також пересування, слова, зібрань, засобів масової інформації та інших.

У нашому випадку найголовніше з цих прав та свобод – право обирати – не завжди в наш час дотримується. Так сталося і з деякими виборцями у ході нинішніх виборів. Про деякі епізоди з цього приводу і йдеться у даному матеріалі.

Цьогорічні вибори проходили, мов справжні баталії між політичними партіями, так і між кандидатами, які висувалися по мажоритарних округах.

Для наших читачів пояснимо, що ці вибори відбувалися за деякими змінами, тобто за старою мажоритарно-пропорційною системою, яка була впроваджена в Україні ще кілька років тому.

У чому ж її особливість? Половина кандидатів до того чи іншого органу самоврядування обиралася в депутати за партійними списками, а друга – в конкурентній боротьбі між окремими кандидатами, і їх кількість була іншої значною. У цій другій групі перемагав той, хто отримав найбільшу кількість голосів.

Журналістів „Романія” цікавило, звичайно, як проходили вибори в тих округах, де вони – значна частина виборців. В Ужгороді було кілька таких дільниць. Ми побували в одній з них – виборчій дільниці № 22 одномандатного виборчого округу 11, розміщеної в ЗОШ № 11.

Зрозуміло, що пересичним виборцям було дуже важко розібратися у величезній кількості кандидатів і партій. Взяти хоча б, до прикладу, такі партії, як Політична партія „Зелені”, „Партія зелених України” та Партія екологічного порятунку „Еко + 25”, у яких близькі платформи, програми та цілі. Тим більше, що робота цих партій була маловідомою своїми акціями, а програми пройшли майже не поміченими.

Вже не говоримо про величезну кількість аґаційного матеріалу, розвішаного на стінах виборчих дільниць з портретами, списками, програмними тезисами, з якими кандидати йшли на вибори. Де вже тут розібратися!

Ми поцікавилися у кількох виборців, як вони визначають для себе, за кого голосувати. Одна з них – **Еріка Каналов**, яка прийшла на виборчу дільницю № 22 зі своїм неповнолітнім сином Еріком тринадцяти років, відповіла на наше запитання:

– Я здивована величезним списком кандидатів, які зареєструвалися у місцеві органи самоврядування по Ужгороду – їх аж 40! Кандидатів на посаду голови Ужгородської міської ради – се-

меро! А кандидатів по одномандатному округу – 12! Заплутатися можна! Боже, як багато людей прагнуть влади... Я особисто визначилася, за кого голосуватиму, скажу лише про те, чого чекаю від нового складу депутатського корпусу. Це – боротьба за подолання бідності, за чистоту нашого міста і щоб були створені всі умови для навчання мого сина та його однолітків. І найперше завдання – видати заробітну плату вчителям як ЗОШ № 10, де навчається мій Ерік, так і всіх інших шкіл міста.

Ми спитали і у Еріка, які б він хотів бачити позитивні зміни в нашому Ужгороді. Він відповів:

– Я навчаюся в школі з угорською мовою навчання і хочу, щоб у нашому місті й надалі проживали люди різних національностей та культур і щоб всі вони знаходили спільну мову.

Ще одна ромка, **Юлія Гаžo**, яка прийшла на голосування вже зі своїм п'ятирічним онуком Маріаном, на наше запитання відповіла:

– Я голосую за те, щоб життя у ромів, і не тільки, стало кращим, щоб усі мали роботу та жили мирно. Я голосую за краще майбутнє своїх онуків та дітей. Дуже б хотіла, щоб новий мер Ужгорода звернув увагу на наш мікрорайон Радванка і особливо на жахливий стан доріг у цьому районі та й в усьому місті. Звертаюся до майбутнього мера, якого обираємо сьогодні: облашуйте для наших дітей та онуків ігрові та спортивні майданчики, щоб вони не гралися на дорозі, якою постійно їздять машини. Батьки нашого району допомогли би впорядкувати такі місця.

Перше, що ми побачили, коли піднімалися на другий поверх школи, де була розташована дільниця, це – велика черга перед приміщенням, в якому проходило голосування. Черги були і перед столами виборчої комісії, яка видавала бюлетені, а також і перед банкима. Це вносило певну метушню у хід виборів.

(Продовження на стор. 2)

Вітаємо переможців! Драгостос ле депутате!

На одній з виборчих дільниць м. Ужгорода.

На чергових виборах у місцеві органи самоврядування перемогли і наші кандидати в депутати по Закарпатській області: у м. Ужгороді – **Юрій Мандич**, у м. Мукачеві – **Іван Йовнаш**, у м. Сваляві – **Матвій Балінт** та **Василь Ваш**, у м. Берегові – **Степан Пап**.

Найбільше кандидатів-ромів перемогли і стали депутатами сільських рад у Перещипському районі.

Це – **Михайло Волошин** та **Василь Горват** (с. Порошково), **Юрій Фонтос** (с. Тур'я Пасіка) та **Юрій Горват** (с. Зарчово).

До Середнянської селищної ради Ужгородського району обраний **Леонід Брежінський** (біров табору).

До Великоберезнянської селищної ради Великоберез-

нянського району мешканці мікрорайону обрали **Миколу Словенського**.

До Верхньовиницької сільської ради Мукачевського району обраний **Степан Бурмек**.

У інших регіонах України отримав депутатський мандат **Микола Долохов**, обраний до Одеської районної ради.

Ми не змогли отримати детальнішу інформацію з інших регіонів України. Якщо маєте додаткову інформацію про ромів, які стали народними обранцями – інформуйте нас. Ми з радістю привітаємо їх через газету.

Вітаємо з вибореною у важкій конкурентній боротьбі перемогою кандидатами, які стали депутатами і 4 роки відстоюватимуть соціальні, культурні та економічні права представників своїх громад.

Редакція газети

Словацький президент закликає ЄС до спільної політики щодо ромів

Словацький президент Іван Гашпарович закликав до спільної європейської політики держави Євросоюзу, аби вивести ромську спільноту з задворок суспільства.

„Формування спільної політики ЄС щодо ромів необхідне, — сказав Гашпарович після двох днів переговорів з чеськими, польськими та угорськими колегами в чеському курортному місті Карлові Вари. — Жодна країна, яка стикається з цією проблемою, не може вирішувати цю проблему самостійно, однак вирішення ромського питання має серйозний вплив на імідж регіону; адже наші країни часто критикуються щодо громадянських та людських прав, пов'язаних з цим співтовариством“.

<http://www.earthtimes.org>

Озброєні в масках атакували поселення

У ранкові години 1 листопада група озброєних осіб у масках напали на табір ромів у передмісті Парижа Тріель-сюр-Сен. Поліція, як кажуть, проводить інтенсивні пошуки нападників. Озброєні особи заїхали в табір на машині з миготливим світлом на даху авто, увірвалися в будівлю і почали стріляти в повітря, погрожуючи мешканцям. Через півгодини вони залишили місце злочину.

Французькі ЗМІ повідомляють, що, за словами свідків, нападники прибули близько другої години ночі в машині з сиреною і були одягнені, як співробітники поліції. Озброєні кийками і пістолетами, вони зламали двері в кількох будівлях і почали переслідувати ромів. Також, як кажуть свідки, вони забирали у ромів їх особисті документи.

<http://www.romea.cz>

Лауреат Нобелівської премії з літератури Гюнтер Грасс засудив порушення прав людини

Центральна рада німецьких синті та рома звернулася з листом до Міністерства внутрішніх справ Німеччини. Вона вимагає припинити депортацію ромів у Косово. Лист, написаний спільно з деякими міжнародними групами з боротьби з расизмом, закликає надати дозвіл проживання у Німеччині ромам, які прибули сюди під час конфлікту в Косово в 1990-х роках.

Гюнтер Грасс з цього приводу вважає, що Німеччина була винною у „жахливих порушеннях прав людини“, здійснюючи депортацію у Косово. У відкритому листі до міністра внутрішніх справ Томаса де Мезьєра, опублікованому на сайті щоденної газети Die Welt, Грасс зазначив: „Діти, які народилися на території Німеччини, стикаються у Косові з бідністю і не мають освіти, якщо вони були репатрійовані“.

Гюнтер Грасс заявив, що репатріація косовських ромів стали більшим скандалом, ніж французька депортація ромського народу. У листі до міністра внутрішніх справ Томаса де Мезьєра лауреат Нобелівської премії висловив протест проти відправлення з Німеччини 8500 ромів, які прибули сюди в 1990-х роках як біженці з Косова.

Уряд Німеччини заперечує, що він планує масову депортацію, однак каже, що продовжує виважувати відправлення косовських ромів до дому поступово. Грасс, у свою чергу, звинувачує уряд у плануванні депортації, подібній тій, яку здійснив французький уряд, виславши ромів назад у Румунію. На його погляд, незважаючи на думку інших країн Європи, нині планується операція з депортації у величезних масштабах з Німеччини в Косово, що письменник і зазначив у своєму листі до міністра.

<http://www.dw-world.de>

Президент своїми висловлюваннями посилює ненависть

Румунська група з захисту прав засудила „расистські“ зауваження президента Траяна Бесеску про ромів і поставила під сумнів, що влада сприяє інтеграції бідних громадян. Під час візиту до Словенії Бесеску сказав: „Існує проблема, яка ускладнює інтеграцію кочових ромів: далеко не всі з них готові працювати і багато хто з них живуть традиційно на те, що вони крадуть“.

У відкритому листі, опублікованому через день після цієї заяви, коаліція правозахисних груп писала: „У цих зауваженнях немає нічого нового, а останнє твердження свідчить про стигматизацію ромів у вустах румунських чиновників“.

„Цей тип повідомлення — на основі часткової або помилкової інформації — посилює ненависть і стереотипи щодо цієї громади“, — додали вони. Заява Бесеску пройшла в контексті переслідувань французькою владою ромських мігрантів, кілька тисяч з яких були вислані в Румунію і Болгарію. У відповідь на слова президента Траяна Бесеску один з румунських активістів-правозахисників заявив: „Я стурбований недавніми спробами політиків об'явити ромів як кочівників і встановити кримінальну відповідальність за кочівництво все ромське населення. Рч у тим, що переважна більшість ромів у Центральної та Східної Європи є громадянами своїх країн і не мають нічого спільного з цими стереотипами. Термін „кочівник“ був використаний Радянським Союзом у 1930 році, щоб заборонити ромським мандрівним майстрам вільно переміщатися, тоді він був використаний для виправдання депортації в період до Другої світової війни і останнім часом так само використовувався під час французького виселення“.

Я вважаю, що президент Румунії Траян Бесеску є упередженою людиною. Він дуже відвертий і авторитарний і його персональний підхід може мати великий вплив на політику. На думку Бесеску, ромів в основному кочівники — він сказав це, коли був мером Бухареста. Досі президент часто висловлює образливі зауваження щодо ромів“.

<http://www.expatica.com>

Чи є „ромське питання“ в Росії

Чи сі „романі ворба“ анде Русія

Опинившись на межі виживання, піддаючись постійній дискримінації, ромські громади Московської області (Росія) намагаються адаптуватися до непростого сучасного життя.

„Основна проблема ромів та, що вони не працюють“, — сказав молодий російський офіцер поліції, який прийшов у ромське поселення, розташоване в селищі Городище за 150 кілометрів від Москви. У своїй добротній шкряній куртці, світлою, з короткою зачіскою русого волосся він стояв біля Георгія Шекіна, Гендара баро, старости поселення, який, до того ж, працює у Російській міжрегіональній мережі з прав циган. І виглядав смішно, бо повчав його життю і говорив банальні, стереотипні речі, а Георгій слухав і тільки настигував. Поліцейський продовжував: „Роми не мають ніякої освіти, вони не знаходять способів, щоб заробляти“.

Табір у Городищі Володимирської області є домом для ромів з етнічної групи келдерарів — одно з груп, яка найкраще зберегла свої ромські звичаї, традиції. Всі келдерари кочували до 1956 року, коли Радянський Союз насильно примусив ромів стати осілими. Келдерари, які прийшли зі Східної Європи, були традиційно конторговцями або бляхарями. Після падіння комуністичного режиму, деякі з них адаптувалися, стали збирати металобрухт, інші — торгувати. Деякі навіть відкрив свій бізнес — їздили по селах, кулували батареї центрального опалення та здавали їх потім на пунктах металобрухту, і робили це досить успішно.

Але тут, в цьому селі, такий бізнес не прижився. Однак його мешканці не можуть сказати: „Ми нічого не робимо протягом дня. Ми стоїмо і чекаємо на щось“.

„Ті, у кого є автомобіль, іноді займаються перевезенням, щоб прогудувати ом'ю, — каже Гендар. — Але що робити тим, у кого автомобіля немає? Красти? Люди постійно шукають роботу і засоби для виживання“. Будинки у

ромському поселенні зведені типово по-російськи, вздовж головної вулиці Доріжки через табір ведуть до залізничної колії. Біля них стоять десятки молодих чортків і темну форму. Стоять, засунувши руки в кишені.

Ми ідемо в будинок Гендара. „Добре було при соціалізмі. У той час не було ні бідних, ні Багатих, — каже господар з жалем. — Коли у нас не було роботи, ми жили на допомогу з безробіття“.

„Стіни оселі старости обвішані пам'ятками радянської епохи, на вікнах рожеві та жовті штори, на стільцях — шалі. Мати Георгія, напівлежачи на дивані в блакитному одязі, з тонкою посмішкою на обличчя запитус: „Хочете подивитися відеофільм з весілля моєї племінниці?“

У Росії, за неофіційними даними, — проживає від 180 до 400 тисяч циган. Основні проблеми, з якими вони стикаються, це бідність, проблеми адаптації до сучасного життя й економіки, а також труднощі у збереженні своєї мови і культури.

Відсутність роботи для ромів пояснюється, головним чином, їх невмінням інтегруватися в міську і конкурентоспроможну сучасну економіку. Тим більше, що в Росії вони вже не кочове населення. У комуністичні часи деякі групи циган, особливо „руські ромів“ (найбільш інтегровані), знайшли свою нішу на ринку праці. Після перебудови всі групи в Росії почали займатися торгівлею, однак ромам, часто неграмотним, не

вдалося вписатися у загальну обстановку“, — каже Маріанна Сеславинська, одна з голів Союзу ромських циган.

Сеславинська і її чоловік Георгій Цветков вважають освіту ромів абсолютним пріоритетом, за умови, що вона включає в себе циганську культуру. Обидвоє працюють у науково-дослідній лабораторії у Федеральному інституті розвитку освіти в Москві, однак цим їх робота не обмежується. Сеславинська і Цветков надають допомогу на всій території країни. „Роми не виокремлені в області, на відміну від більшості російських меншин. У результаті нерідко кошти проходять поза призначення. А призначення — освіта і збереження ромської культури. Циганських дітей, які відвідують школи у віці шести років, навчають російської мови, тоді як вони розмовляють ромською. У 1927 році була створена програма навчання для циган, але у 1938 році Сталін її скасував. Що необхідно, — каже Сеславинська, — так це програма, завдяки якій ромів почали б вчити свою мову, а згодом і російську культуру. Тому що ром, який втрачає свою культуру, не обов'язково стає представником російської культури. Навчання ромів, зберігаючи свою ідентичність, є єдиним рішенням, яке дозволить їм адаптуватися до сучасного світу. І це найперше, що треба для того, щоб бути в змозі знайти роботу, не зав'язати в бідності й злочинності“.

Марія Фогель
<http://rbth.ru>

Політичні права. Причини і наслідки

Політично чачіпе. Со авла май дуредер

(Продовження
Початок на стор. 1)

Однак ромам сподобалося, що самі вони організували чергування на цій виборчій дільниці, допомагаючи виборцям дотримуватися порядку.

Як же проходили самі вибори і чи не було порушень?

За цим слідкували 35 спостерігачів, котрі контролювали, щоб не було розмов, підказок тощо.

Однак мали місце ситуації, які, на наш погляд, порушували політичні права громадян, обмежували право людини обирати. Так, деяким ромам, які прийшли на виборчу дільницю з паспортом і запрошенням, було відмовлено з тих чи інших причин у видачі бюлетенів.

Зокрема, Вільгельму Котлару, який жив колись по вулиці Руській і переїхав у мікрорайон

Радванка та через певні обставини не зміг зареєструватися за новою адресою, бюлетені не були видані. Запрошення на вибори йому надійшло на адресу старої місця проживання в тому ж мікрорайоні. Невже немає інших механізмів конституційного права, ніж позбавлення особи права обирати представників органів влади?

Подібна ситуація склалася і в іншому мікрорайоні Ужгорода — Шахта.

За нашими даними, з 22 будинків, розташованих на невеличкій вулиці Дунаєвського в цьому районі, 8 дорослих осіб також були позбавлені політичного права обирати.

Тут постає інша проблема, про яку ми вже чимало разів писали в нашій газеті: проблема паспортизації та реєстрації за місцем проживання ромів.

У багатьох складається враження, що ромів навівсім не прописують. Однак це не так. Адже вони позбавляються не тільки політичних прав (як тепер на виборах) і не тільки обирати, а і бути обраними, а також багатьох соціальних та економічних прав.

Міліція, на превеликий жаль, не йде назустріч ромам, а скорше, прикипється до найменших нечестностей в їхніх документах або записках у будинкових книгах. Цим самим вона створює умови для затримання ромів, мотивуючи відсутністю у них реєстрації за місцем проживання.

Вибори відбулися. Новий склад місцевих органів самоврядування обраний. Виборці сказали своє слово. Тепер вони чекають на виконання передвиборних обіцянок своїх обранців.

Аладар Адам,
Евгенія Навроцька

РОМСЬКІ ГРОМАДИ

Спільними зусиллями допомагаємо виживати своїй громаді!

Кетане амара зораса жутісарас те траї амаре чапати

Подія, яка примусила нас приїхати у село Холмок, що на Ужгородщині, – підключення газової труби до молитовного будинку місцевої церкви „Дорога життя“. Цей молитовний будинок розташований у ромському поселенні, у ньому ж таки, крім служб, працює невідільна школа для маленьких дітей. Там вони вивчають основи Біблії, на дитячому рівні освоюють питання духовності.

Аладар і Олена Пап.

Це ромське поселення невеличке – близько 60 будинків, в яких мешкають понад 200 осіб, з них половина – діти.

Холмок – мала батьківщина першого ромського журналіста, який одним з перших ромів отримав вищу освіту – закінчив філологічний факультет у ЖДУ (кафедра угорської мови та літератури) Бертолона Горвата. Він працював і в нашій газеті – доглядали його під час хвороби і поховали його на місцевому кладовищі.

Ромське поселення на тому місці, де воно розташоване тепер, поселилося на початку 70-х років минулого століття. А взагалі в цьому селі роми живуть понад 100 років.

На тому місці, де табір жив раніше, у ромів не було ні свігла, ні води. Табір затоплювало водою навіть під час літніх дощів, не кажучи вже про осінні зливи.

На новому місці – хоча і тепер на околиці села, зате ближче до школи, – умови для проживання стали набагато кращими: мешканці поселення вирили два колодязі – і мають відтак добро питну воду, провели елек-

тромережу – і мають світло; у них більш-менш добротні будинки.

Один за другим у поселенні з'явилися три молитовні будинки: баптистів, реформатів та євангелістів.

Саме у цю останню євангелістську церкву „Дорога життя“ і провели на початку цього місяця газ.

З 60-рочним пастором цієї церкви і одночасно бровом табору Аладаром Паппом ми і розмовляли через кілька днів після цієї події.

Молитовний будинок був зведений 5 років тому. Півтора місяці тому на кошти як місцевої приходу, так і євангелістської церкви з Кіровограда зробили євроремонт. Тут ми проводимо богослужіння, серед прихожан чимало дітей. Тому у нас і виникла ідея відкрити невідільну школу для найменших. Маємо 25 учнів. Заняття у нас проводять російською мовою тричі на тиждень: вчителі євангелістських шкіл – Вероніка Надь з Ужгорода та Сільвія Авраам з Фінляндії. Діти в ігровій формі вивчають Біблію, навчаються читати і писати, танцюють і співають. Їм це дуже подобається, особливо музичні заняття, для яких було придбано магнітофон та електропіанно.

Роми в поселенні живуть досить бідно. Багато безробітних,

деякі жебракують. Чимало родин – багатодітні – по 5-6 дітей. Кілька років тому сталася така трагедія: в автокатастрофі загинули троє чоловіків, у яких були великі родини. Сиротами залишилися шестеро дітей Івана Ковача, п'ятеро – Томаша Горвата і двоє – Михайла Раца. Крім них, чимало дітей-сиріт у сім'ях, де батьки померли від різних захворювань. На сьогодні у поселенні 35 сиріт.

– Як ваша церква допомагає цим сиротам виживати?

– Двічі на тиждень на кошти і продукти, які нам виділяє пастор церкви „Нове Життя“ з Ужгорода Володимир Дергачов, ми можемо годувати цих дітей свіжою і якісно приготовленою їжею. Хоч і не дуже розкошуємо, але це суттєва допомога сиротам із багатодітних сімей.

Минулого року в нашому молитовному будинку було тільки пилне опалення, яке не могло нагріти все приміщення. Тому завдяки допомозі Закарпатського обласного фонду „Благо“, очолюваному Елеонорою Кулчар, та пастору Володимиру Дергачову ми змогли підвести до молитовного будинку газ, встановити лічильники, придбати конвектори і підключити їх до газової мережі.

Тепер заняття в невідільній школі і служіння проходять у теплі і затишку.

– Аладаре Аладаровичу, хто вам допомагає у повсякденній роботі?

– У роботі мені допомагають пастор Янош Балог та моя дружина Олена. Ми з Оленою виростили 8 дітей. Підрастають 12 онуків. У виданні моєї дружини – всі кухарські турботи з приготування обідів для дітей-сиріт.

– Чи відвідують діти місцеву школу?

– Так. Школа розташована неподалік табору і це дуже добре, наші діти ходять у класи, де навчаються разом з іншими. Чимало з них вже уміють читати і писати, правда, угорською мовою. Ми пишаємося своїм онуком Андрієм, восьмикласником. Разом з ним навчаються ще семеро ромів і троє угорців.

– Що вас наразі турбує найбільше?

– Багато сімей, які з якоїсь причини втратили годувальника, не можуть отримати допомогу від держави. Чому? Бо не мають паспортів.

– Подібну ситуацію спостігаємо в кожному ромському поселенні, особливо вона загострилася після 1991 року. Тоді вся стара паспортна система розпалася, а новостворена не може здійснити належ-

ним чином паспортизацію ромів.

– Так. Ось у нас є жінка, у якої два роки тому загинув чоловік, залишилося шестеро дітей різного віку, найменший Августині 3 роки. Їх мати, з 1971 року народження, ніколи не мала паспорта. Тому вона не може оформити соціальну допомогу від держави з втрати годувальника.

Ми з цим питанням зверталися в Холмківську сільську раду, в районну держадміністрацію, але нам всюди відмовили. Жінка бідне, єдиним способом для виживання є жебракування. І вона, і її молодші діти худі від недоїдання (хоча ми намагаємося їх хоч трохи підтримати). Найгірше те, що її двоє дорослих дітей також не можуть отримати паспорти.

Таких сімей у нас кілька, ми просто не знаємо, що робити, оскільки повністю залежимо від чиновників.

...Іхали з табору вже під вечір. На душі було сумно. Ми бачили, що роми Холмока не сидять, склавши рук, шукають допомоги від різноманітних фондів і знаходять її. Але ж частини ромів, які перебувають на межі виживання, ніхто не може допомогти, адже це – прерогатива держави.

Мирислав Горват

Вірники біля молитовного будинку „Дорога життя“.

Грантоотримувачу МФВ про посилання на фінансову підтримку Фонду у друкованих матеріалах, ЗМІ та під час публічних виступів: чому це важливо

Шановний колего, звертаємо вашу увагу на обов'язковість згадувати про підтримку Міжнародного фонду „Відродження“ в інформаційних матеріалах, публікаціях, в тому числі в Інтернеті, у ЗМІ та під час публічних виступів. Вимога посилатися на підтримку Фонду „Відродження“ закріплена п. 2.4. Угоди про реалізацію проекту, яку ви підписуєте з Фондом „Відродження“. Пам'ятайте, що посилання на підтримку МФ „Відродження“ є важливим не лише для Фонду, а й для вашої організації.

Причини публічно посилатися на підтримку Міжнародного фонду „Відродження“

1. ПРИНЦИП ВІДКРИТОСТІ. МФВ є благою інституцією, що

дотримується принципу відкритості та впроваджує публічну звітність. Тому публічне посилання грантоотримувачів на фінансування з боку МФВ є підтвердженням факту надання благодійної допомоги на виконання суспільно важливих проектів.

2. ДЛЯ ПОДАЛЬШОГО ЗАЛУЧЕННЯ КОШТІВ. Неприбуткові інституції (організації громадського суспільства), публікуючи відомості про своїх донорів та фінансових партнерів, не лише демонструють прозорість під час здійснення соціально важливих проектів, а й отримують більше шансів залучити додаткове фінансування з інших джерел.

3. ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ. Публікації зі згадкою про внесок МФВ є предметом моніторингу ефективності діяльності МФВ, а також матеріалом для звітності організації-отримувача, що передбачено Законодавством України та угодою про надання гранту (благодійної допомоги).

4. ПАРТНЕРСЬКІ СТОСУНКИ. МФВ з радістю ставиться до

публікацій своїх грантоотримувачів, яких сприймає як поважних партнерів у виконанні добрих справ та розвитку громадянського суспільства.

5. ДОКАЗ ВАЖЛИВОСТІ ПІДТРИМАНИХ ПРОЄКТІВ. МФВ залучає фінансування, щоб розподілити гранти для інших неприбуткових організацій, та потребує публічних доказів того, що підтримує важливі для громад і суспільства проекти.

6. ПОЗИТИВНИЙ ПРИКЛАД. Завдяки публікаціям, які здійснюють грантоотримувачі з посиланням на МФВ, ми демонструємо прозорість та відкритість, показуємо приклад іншим громадським організаціям, благодійним фондам, владі та бізнесу, а також даємо ідеї про те, які

напрямами важливо підтримувати.

7. ПРОЯВ ВДЯЧНОСТІ. Публічна згадка про донора, який підтримує проект, є також проявом вдячності за надану підтримку.

На сайті МФВ у розділі „Поради“ ви знайдете форми інформаційних матеріалів для заходів (анонс, прес-реліз) з посиланням на підтримку МФВ, а також логотип Фонду для розміщення на банерах, інших презентаційних та інформаційних матеріалах, виготовлених в межах проекту за підтримки Фонду „Відродження“.

З додатковими запитаннями щодо оформлення посилань звертайтеся у відділ РК МФВ на сайті МФВ www.ifv.kiev.ua.

Про ромів і "антициганський" матеріал з сайту МВС

8 грудня 1938 року один із голівних військових злочинців нацистської Німеччини рейхсфюрер СС, а за сумнісством кат і мракобіс Генріх Гімлер підписав циркуляр "Про боротьбу з циганською напастю". Саме з нього почалося тотальне переслідування і знищення ромів по всій Європі з повним використанням можливостей державної репресивної машини, з залученням до такої страшно роботи поліції, чиновницького апарату, ідеологів та науковців. У циркулярі, в якому ромів визнавалися "асоціальним елементом", з німецькою педантичністю та скрупульозністю обгрунтовувалася необхідність "урегулювання циганського питання, виходячи з расових маркувань".

"Охоронці порядку постійно закликають громадян не вступати у будь-які контакти з циганами, адже майже кожна така розмова закінчується шахрайством. Будьте пильними, коли до вашої оселі просяться зайти цигани під різними приводами: напийтеся води, перепеленати дитя, попросити харчів або одягу. Поки чужинці та добрі люди йдуть шукати щось для нібито знедолених, шахраї вже починають господарювати у помешканні, беручи все, що має хоч якусь цінність". Здебільшого цигани обирають собі за жертв довірливих і простодушних громадян, яким легко навіть власну думку. Тому не варто впускати до своїх помешкань осіб циганської національності. Наздо не встановлюйте з ними контакт. Не реагуйте на будь-які їхні прохання."

Ні, ви помиляєтеся, це не випливає з недовіданого циркуляра, виданого засновником концтаборів за часів торжества кориннєвої чуми. Це сьогоднішня і цитата взята зі статті, розміщеної 23 квітня 2010 року на офіційному сайті МВС України під заголовком "Шість способів позбутися своїх грошей. Спосіб третій: добрі та нещасні ромі в хаті". Я не хочу проводити паралелі, і мені неприємні популярні нині порівняння "міліція – СС", але коли я прочитав цей матеріал, він вразив мене своїм цинізмом і оліксвідомість навіть на генетичному рівні. Мабуть, тому, що колись Радянська влада спочатку урочисто поховала свого діда на Погорбі слави, а через кілька років безжалюдно депортувала його дванадцятирічного сина – мого батька – у Киргизію тільки за те, що він був карачаїцем. Депортувала разом із усім нечисленим карачаївським народом, депортувала всього за дві години в ніч на 2 листопада 1943 року. Я розумію, що люди, які помістили на головній мільцейській сайті цей відверто расистський матеріал, напевно, прагнули попередити та застерігти інших від дій шахраїв і аферистів. Бажали, як краще, а вишло... До речі, тільки у 2010 році на сайті МВС опубліковано ще 9 подібних негативних матеріалів про представників ромської спільноти, але все-таки я сподіваюся, що не з чамором виховання ненависті до ромів. Не хочеться у таке вірити. Імовірно це просто питання дефіциту культури, виховання, зрештою, правових знань. Але ж міліція, зневаж-

ливо і презирливо написавши про весь ромський народ, як про націю злочинців, і розмістивши подібну сентенцію на своєму офіційному сайті, фактично сама скоїла злочин, відповідальність за який передбачена статтею 161 Кримінального кодексу України "Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або релігійних переконань". Саме відповідно до цієї статті, розміщений на сайті МВС "антициганський" матеріал можливо кваліфікувати, як "умисні дії, спрямовані на розпалювання національної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності". І карастяся такий вчинок службовці особи досить суворо – штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У світі, який ми благоговійно називаємо цивілізованим, така правова безграмотність може дорого коштувати як окремим посадовцям, так і всьому відомству в цілому. Там вважається неприпустимим використання владою так званої "hate speech" – мови ворожнечі, оскільки у Європі добре пам'ятають, що саме з неї почалися факельні ходи, гетто, концтабори та газові камери. Минуло їх жорстоко навчили, і вони засвоїли урок. А ми чомусь забули, як переслідування і знущання за етнічною ознакою наш народ, як під час операції "Вісла" у 1947 році польська

влада застосувала до українців "принцип колективної відповідальності" за дії УПА та примусово переселила з батьківських домів понад 150 тисяч українців (30 тисяч наших співвітчизників при цьому загинули).

Сьогодні в Україні все так змішалось і переплуталось, що інді побоюється за свій здоровий глузд: комуністи будуть святити майбутнє у коаліції з олігархами, знищення парків пояснюється турботою про людей, а заборона мінитів вважається досягненням демократії, підвищення пенсійного віку вкрай необхідне для покращення життя вже зараз, а посягання на перевидавання підручників історії розглядається як спосіб об'єднання нації. І розміщення на мільцейському сайті принизливого для цілого етносу матеріалу – з того ж ярмарку божевілья, цим інді лише за два місяці перед цим правоохоронне відомство затвердило наказом. "План заходів МВС України щодо протидії расизму та ксенофобії на період до 2012 року". На мою думку, це кращий індикатор розбалансованості системи органів внутрішніх справ. Але і у цьому безладі одна річ залишається незмінною: якщо ти розмовляєш мовою ворожнечі – то обов'язково почувши її у відповідь, якщо члени твоєї армії на когось – не дайуся, коли такий армієць з'явиться у тебе на спині. "Не вір ягавим", "Всі мусора однакові", "Ментівські відморозки", "Краще мати дочку повню, ніж сина мільціонера" – це та сама "hate speech", безглузда і бридка мова приниження і зневаги щодо окремої групи людей. Одна

відмінність: їх сортують і узагальнюють уже не за етнічною, а за професійною ознакою. І стосовно громадської думки. Думую, після проведення серед українців опитування "Хто частіше трусить ваші гаманці – ромі чи кочове плем'я ДАІ?" міліція отримала би цікаві для себе відповіді.

Ми мріємо про інтеграцію і наполегливо стукаємо у двері Європи, запевняючи у своїй готовності жити за встановленими там правилами. Але при цьому вперто не чуємо цілий народ, який вже тридцять час намагався достукатися до нас та розповісти про свої біди і проблеми. Можливо, саме в цьому, а не в етнічних особливостях, причина загострення злочинності у ромській спільноті? Стаття 5 Закону України "Про міліцію" зобов'язує кожного мільціонера бути толерантним. Але примусити до цього неможливо, проте можливо навчити. Сподіваюся, відтак керівники МВС зрозуміють, що толерантність – це не тільки показова готовність до обговорення неприпустимості расизму і ксенофобії на зустрічах з послом ОБСЄ в Україні, а й реальні кроки назустріч тим національним меншинам, які живуть поряд. І можливо, почати треба з офіційного сайту правоохоронного відомства – забрати ганебну статтю і подібні їй матеріали. А після цього публічно вивчитися перед ромським народом. Є за що.

Володимир Батчасв,
Черкаський центр
моніторингу дотримання
прав людини
www.khpg.org

Дві жінки – одна доля

Дуй джувля – ай екг вунжіря

Віта Іллеш – ромка, яка мешкає в м. Чопі Закарпатської області. Жінка виховує двох дітей – семирічну Росалінду та дворічного Роберта, вагнтра третью дитиною. Вона народилася в Росії, в селі Ся Архангельської області її батько – ром з Мукачівщини, а мати – росіянка, яка була хвора на туберкульоз. Невдовзі вона померла. І маленьку Віту, а також двох її братів віддали у різні школи-інтернати. Вона потрапила в Дніпропетровську школу-інтернат, звідки через півтора місяця забрав батько, який привіз дівчинку у Мукачіву в сім'ю своєї матері. Віта так і виховувалася в сім'ї бабусі. Офіційного документа про народження у неї ніколи не було, через це і школу не відвідувала.

Дев'ять років тому виїхала замик і з того часу мешкає в Чопі Чоловік півтора місяця тому подали у в'язницю через негаряди з законом. І тепер сім'я ледве виживає.

Друга жінка, про яку піде розмова в цьому матеріалі, – ужгородка **Санта Адам**. Вона майже ровесниця Віти. Також замик і також має дітей – трьох: восьмилітнього Янка, п'ятирічного Олю та однорічну Марію. Вона народилася також у Росії, куди її батьки виїхали на заробітки з рідного Худьльова Ужгородського району. В сіні 1997 року, коли вона була ще дівчинкою, сталася жахлива будинок її дідуся Михайла Косору разом це з одним ромським будинок були спалені місцевими жите-

Санта Адам.

лями на етнічній основі. (Про це ми писали в журналі "European Roma Rights Center" у 1996 році, а там і фотознімки спалених будинок). Разом з майном згоріли і всі документи сім'ї – дідуся, батьків та її, Санти. Через це родина переїхала жити до дідуся по батьківській лінії у селище Середнє, того ж таки Ужгородського району.

Школу Санта, як і її ровесниця Віта, ніколи не відвідувала. Потім виїхала замик в Ужгород, народилися трьох дітей. Чоловік працював в комунтрансі, але у сіні минулого року його звільнили. Сім'я тепер живе тільки з того, що збирає металобрухт, пляшки та картон.

Дві жінки, дві сім'ї, а доля, як бачимо, абсолютно однакова. Безвихідь, у яку їх завели обставини життя. Та на цьому все не закінчується.

Рч у тім, що, по суті, цих двох сімей – не існує в державному реєстрі як фізичних осіб. Що це означає? Ні у Віти Іллеш, ні у Санти Адам немає жодного документа, який би засвідчив їхню особу і належність їх до громадянства України. Це саме стосується їхніх дітей. У жодок відсутні офіційні свідчення про народження, оскільки обидві народилися за межами України – в Росії. Немає батьків уже, які би могли клопотати про документи щодо народження їхніх дітей. Через те, що ці жінки не мають документів, які засвідчують особу, вони позбавлені соціальної допомоги держави як при народженні дитини, так і по дгляду за нею до 3-х років, а це ой їй важливо для цих малозабезпечених і багатодітних сімей. Особливо, якщо врахувати той факт, що чоловік Санти звільнений з роботи, а чоловік Віти перебуває у місцях позбавлення волі.

Діти також потерпають від відсутності свідства про народження: вони не відвідують школу, оскільки офіційно не засвідчені скільки їм років, де вони народилися і за якою адресою проживають і це все відбувається не в якомусь глухому кулі України, а в обласному центрі та в міс обласного підпорядкування!

Жінки ці, зі свого боку, не сидять, склавши рук. Вони кілька разів зверталися як у паспортні столи, так і у відділи реєстрації громадянського стану. Після того, як від усіх виявилися марними – з ними чиновники взагалі відмовлялися розмовляти та в брутальній формі виганяли з приміщень –

жінки перестали ходити по інстанціях.

Коли в "Романі Яг" щойно почалася підготовка до юридичного проекту з паспортизації ромів та визначення причин відсутності особистих документів у них, Санта звернулася в правозахисний центр "Романі Яг". І ми вирішили повторити всі ці ходіння по всіх інстанціях – аж до суду, який визначає факт існування фізичної особи.

Однак і тут, у суді, нам було відмовлено, не говорячи вже про рагс та паспортні стл.

Рч у тім, що, якщо судом встановиться факт існування фізичної особи (дата народження (рік) і місце проживання), то рагс видає свідство про народження тільки батькам особи, яка звернулася по документи.

І у Санти, і у Віти батьки померли, а в інструкції, яку використовує рагс, іншим особам, якщо це не опікуни або піклувальники, оригінал та копія документа про народження не видається. А якщо не видається свідство про народження, то не буде і паспорт! І виходить суцільне замкнуте коло.

Діти Санти та Віти скоро підростуть. Значить, і вони не відвідуватимуть школу. А коли одружаться і в них будуть свої діти, то вже четверте(!!!) покоління стане також апатридами в Україні.

Що ж випливає з цієї ситуації? Повне порушення прав людини, гарантованих Конституцією України. І найперше право: особа, яка народжується на території України, є громадянином цієї країни. Діти, народжені в Ужгородському та Чопському пологових будинках, мають довідки про своє народження. А це вже – документ, на основі якого можливо би видати свідство про народження, а відтак, згодом, і паспорт. Та-

кий порядок був колись прийнятий в УРСР.

Чому ж зараз навмисно створюється перешкоди для ромів, які теж є громадянами України? Вони мають право на перші особисті документи – свідства про народження. Чиновники ж прив'язують виконання прав дитини до документів матері.

Для чого ж тоді Україна підписала та ратифікувала такі міжнародні документи, як Декларація про людину і Декларація прав дитини?

Бюрократичне свавілля нашої часу дивне і насторожує куди ми ідемо, в яке суспільство? Ми не схилили вихвалити радянський період, але з видачею особистих документів тоді був порядок. Для того, щоб отримати паспорт, громадянину УРСР необхідно було надати у відповідні органи тільки 3 документи: фотокарточку, довідку з ЖЕКУ та свідство про народження.

Сьогодні ж для отримання паспорта взамін втраченого або вкраденого необхідно аж 11 документів (у тому числі й довідку про несудимість!) і як остання пов'язана з громадянством? До того ж, і коштує вона чимало – від 120 гривень!

Отже, бюрократія українського чиновництва охопила всі боки нашого життя і безсоромно залягає у наші гаманці (всі довідки платні).

Що ж робити цим двом жінкам – Санти та Віти, а з ними і ще одні ромські жінки з подібною долею, хоча б тільки на Закарпатті? Чи є у них якісь вихід? Чи в Україні й надалі зростатиме кількість громадян, позбавлених державного громадянства?

Олена Бойко

9 ЛИСТОПАДА – ДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Зачароване коло

Кружля п'яндадо

Безперечно, від ударів світової економічної кризи найбеззахиснішим прошарком суспільства в Україні є ромська громада. Це незаперечний факт, якому сприяє ряд об'єктивних чинників. Як, на мою думку, головним з них є „ромське зачароване коло“, посилене до того ж політичним розгاردішем у державі.

Що воно таке? Чому саме коло? Найкращим поясненням цього феномена є знаменитий гегелівський вислів — „бути визначас сутність“, зі свого боку до нього додаю: „а сутність триває в межах буття“. Якщо простіше, то звичні побут, життя вказують, хто ти є, а вже твоє „я“ не допускає жити інакше. В суспільстві побуту не менш вкраєва й трошки образлива приповідка: „Чому ти бідний? — Бо дурний“. „А чому дурний? — Бо бідний“. Але я не маю наміру висвітлювати філософське питання ідентифікації ромів за ознакою суні, що є помилковою думкою, а хочу на простих прикладах показати причину і логічний шлях виходу з неприважливого становища абсолютної більшості ромів Закарпаття, а за деякими аспектами і України.

Проживаючи з 1944 року в мукачівському найбільшому і найчисленнішому ромському поселенні Закарпаття, багаторазово пересвідчувався, що загальною і основною проблемою для працездатних ромів є майже нульова можливість конкурувати на ринку праці, тобто бути професійнішим за освіченого спеціаліста, не враховуючи фах музиканта.

Правда, окремі запозятливі роми відшукують свої шляхи виходу з цього зачарованого кола, але це окремі, а йдеться про більшість. Основними видами діяльності для них залишаються неваліфікована праця: у містах — прибирання сміття, конярство, а нині додалася ще дрібна торгівля. В селах гірше — хто як може, однак всіх об'єднує важливий вид поповнення сімейного кошторису — державна допомога на дітей, що є у підсумку пасткою в часі, бо гроші витрачаються не завжди за призначенням, а малеча виростає, потребує все більше уваги до себе й більше витрат. Врешті-решт, діти, не отримавши необхідного, залишаються без належного виховання. А далі — вулиця зі своїми законами...

У свою чергу, конкуренція на ринку праці повністю залежить від ОСВІТИ, а вже тут відкривається величезний пласт проблем, зі своїми об'єктивними й суб'єктивними причинами.

Наведу приклади, які розкривають голю правду.

З 1975 року я, за покликанням душі, безоплатно, знаючи дловодство, частково юриспруден-

цію, почав допомагати Йосифу Феці — старості Мукачівського ромського поселення. Оформляв різні документи, випускав довідки й на прохання неписемних ромів — заяви, приватні листи. З роками став помчати збільшення кількості цих моїх послуг. Аби розібратися у цьому, а zarazом дізнатися, яка реальна кількість ромів проживає в поселенні, з дозволу керівництва відповідного ЖЕКу, разом з баро зробив загальний і детальний перепис населення. В результаті виявилось, що відітно зросла кількість неписемних, і саме за рахунок МОЛОДІ. Після відвідин школи № 14, в якій навчаються ромські діти, вже будучи депутатом міської ради від цього ромського поселення, зрозумів причину цього явища.

За радянських часів, мабуть, у 1963 році, цю школу, невідомо за чим наказом, переведено з українськомовного процесу навчання на угорськомовний. Зроблено нбито добру справу, діти отримали можливість вчитися мовою, якою спілкуються, проте через це роми опинилися у мовній воляжі, для них автоматично перекрився доступ до спроб інтегруватися повноцінно в суспільство. Не продумана владою зміна форми навчання у цій школі створила в Мукачеві ромську інтелектуальну резервацію. Може, хтось подумас, що перебільшує і моя думка є маячню, та, по суті, якщо вдуматися, так воно й сталося.

Історично, коли роми, вихідці з Індії, прикочували в цей край, тут уже вкоренилися прибулі угорці. Аби пристосуватися і вижити в угорськомовному середовищі, роми змушені були вивчити панівну мову. Протягом століть ослі мські роми забули рідну ловацьку говірку й повністю перейшли на угорськомовне спілкування, це не стосується сільських жителів. Та часи змінюються, і нинішні реалії знову примушують членів ромської громади пристосовуватися. І тут на перешкоді стала недоречна шкільна реформа, яка зовсім услабдила процес переходу в нинішнє мовне середовище. Аби не луватися, ставлю sacramentalне запитання: а де ж поділася ромська мова, де її щоденний прихисток? Нині в поселенні її знають лише кілька осіб, і то не коринні, а ті, хто приїхав з села.

Майже дзороку прихисток на „перший дзвоник“ у свою школу № 14 (хочись, до 1963 року тут

була вечірня, для робітничої молоді школа, й тут я закінчував свою середню освіту). Дивилось на малечу, яка з безтурботного дитинства ступас на шлях дорослості, і думаю: закінчат вони, хто як, дев'ять класів угорськомовної школи, а скористатися своїми знаннями не зможуть ніде — дитяче шкільне життя змарноване разом із державними коштами на НІЦО. Та найголовніше, що на вігер кидуються долі маленьких людей, а це вже злочин, одягнений у добродичність. Таке марнотратство апробоване, хоч і не навмисно, на ромській молоді, а реально на ромському майбутньому, навіть на містечковому рівні, і мас прискам завульфованого генциду.

Правда, з цієї „освіти“ мають користь дві групи — випускники школи, які свої знання можуть використати тільки для читання угорською мовою, зокрема Біблії і, відповідно, церковники. Можливо, тому в Мукачівському поселенні прихилили п'ять церков, по одній на дві вулиці. Якось у розмові з епископом реформатської церкви, прізвища не називавіму, який патронус школу № 14, заговорив про цю проблему і, жартуючи, запропонував йому вирішити подальшу долю випускників, посприявши тим, хто хоче набуті професійної освіти в Угорщині. Він подивився на мене, не розуміючи, й з гордістю сказав:

— Для циган є можливість вчитися на педагога.

Я засміявся.

— Не вже у всіх ромів проривася дар учительства, чи інших професій уже не існує?

Під час спілкування з ромськими лідерами щодо цієї проблеми виникла спільна думка змінити форму навчання в школі. Правда, зметиковавши про наслідки, окремі пастори спротивилися: вони зрозуміли, що таким чином зменшиться кількість їхньої пастви, та абсолютна більшість була — за.

Для початку реформи передбачалося, щоб діти пройшли навчання з української мови в нульовому класі, про це було домовлено з керівником найближчого до поселення дитячого садка; предметів, з яких необхідно здавати вступні екзамені, й точні науки навчати українською мовою, а співу, фізкультуру, працю — угорською. Разом з цим вводилася програма вивчення ромської мови, історії, культури; зміна формату школи мала

відбуватися плавно протягом дев'яти років: спочатку тільки перший клас, на другий рік перший і другий, далі з наростанням. В результаті нововведення, учні по закінченні школи, знаючи державну мову й інше, могли б легше продовжувати навчання, вписатися в робочий колектив тощо.

Відповідну заяву було надруковано, підписано й завірено печатками керівниками більшості церков і громадських організацій поселення та підписано губернатором області. Але це нововведення отримало супротив педагогічного колективу і тодішнього директора школи.

Пізніше роми розповідали мені, що по табору ходили дві вчительки, які лякали батьків учнів навчанням українською мовою їхніх дітей і давали підписати листа, що вони проти цього.

І зачароване коло замкнулося само на собі, програма не запрацювала.

В українськомовний період школи №14, мабуть, до 1963 року, багато випускників продовжували навчатися у різних ПТУ Мукачева, автошколи, а колишні учні Юрій Фека та Тиберій Балог закінчили технум у Сваляві; Карло Балог працював начальником механічного цеху заводу „Мукачівприлад“, інші — на різних підприємствах.

Окремо зазначу за три далакоглядні ромські сім'ї, батьки яких направили своїх дітей, у рідний час, навчатися в українську СШ №2 м. Мукачева, після її закінчення й відповідної професійної освіти Олександр Горват працював телемеханіком, нині — складальник мотоциклів, мотоблоків тощо. Його сестра Єлизавета Горват працює бухгалтером Карло Балог — юрист, ще один юнак закінчив математичний факультет ЖДУ, працював один час заступником мера одного з міст Закарпаття, батько якого просів прізвища не вказувати. Як бачимо, у них сто відсотково успішне життя.

На противагу, за угорськомовний період, а це близько 45 років, з цієї дев'ятирки вступило в ПТУ близько 18 учнів. Частина до них не змогла вписатися в процес навчання і відсіялася, а ті, що залишилися, перший рік витрачали на вивчення мови, тим самим відстаючи від програм професійної освіти. По закінченні більшості з них мають низьку успішність, а відтак відповідні оцінки в дипломах. В результаті на ринку праці, як правило, вони слабкоконкурентні. Правда, для випускників школи № 14 є можливість продовжувати навчання в угорськомовній СШ №3, але за вищегаданний термін з цієї школи жоден ром не вступив у вищі навчальні заклади. Причина банальна — мова є варіант скористатися навчанням з допомогою різних добродичних фондів, але цей шлях тернистий, який піддається тільки наполегливості у випадку найбільшого сприяння усіх його складових.

Наведені мною факти є красномовними, вони показують, що ромські діти можуть бути кон-

курентоспроможними за певних умовах. Яких же саме?

По-перше, необхідне бажання батьків впливати на практиці відповідну культуру виховання своїх чад, вимогливість і контроль за процесом їхнього навчання. Цей елемент частини „зачарованого кола“, мабуть-таки, є НАЙГОЛОВНІШИМ, бо належить якоюсь мірою до менталітету. Пригадую, як одна молода ромка-мама в розмові сказала:

— Для чого дочці вчитися? Заміжжя. Діти. І син не буде міністром...

— А ти не думай так, — відповів я. — Спочатку дитині треба дати можливість отримати необхідну освіту, а вона вже, користуючись знаннями, саме вибере собі шлях. До того ж, і школа обновилася. Тепло. Й директор новий...

На це моє зауваження вона зневажливо махнула рукою:

— З цієї школи і так немає користи.

Я хотів їй заперечити, що матеріальна користь є за те, що її діти навчаються в угорськомовній школі, Угорщина раз на рік виплачує їй 1000 гривень, та з етичних міркувань промовчав, бо блазирством було б навіть подумати, що заради цих грошей вона позбавляє дитину майбутнього. А грошедава? Відзвугувалася перед совістю й забули, залишаючи без опіки подальше життя дитини в українськомовному середовищі. Випливайте самі! Дали коментарі завів

Другим є вибір форми навчання. В даному випадку, як на мою думку, воно має бути утилітарним, покликаним задовольнити вимоги часу і буття, тобто бути комплексним.

Практично для переведення школи на іншу форму навчання необхідна воля батьків — членів шкільного батьківського комітету в школі, рішення якого є обов'язковим для керівництва школи, яке, в свою чергу, має бути лояльним щодо цього питання. Можуть бути й інші вимоги, які не суперечуватимуть чинному законодавству України.

Щось подібне є і в інших національних громадах з невеликим відхиленням, зважаючи на ментальність, але їм легше, маючи за собою базову державу. В ромів, такого нема. Попередній держави, до складу яких входило Закарпаття, аж знаходо освітою не перемілялися, і цей багатовіковий негативний спадок — ставлення до освіти — з ромської психіки миттєво не викоринється і тому не може бути елементом національної ідентичності. Тому ті члени ромської громади, які розірвуть „зачароване коло“, набагато швидше досягнуть відповідного рівня освіти, кваліфікації і як наслідок зможності Рудийна сила будь-яких змін залежить від баро, ромських церков, громадських організацій, неформальних лідерів, активістів, але для цього, знову ж таки, необхідна воля, бажання діяти.

У наш проклятий час, коли з потугою викристалізується держава, з відомих причин ромському човну тяжко пливати, а тому його керманічам — лідерам — слід консолідуватися задля частя свого народу і всупереч людській природі свідомо відкинути своє егіотичне „Я“ і замінити його на МИ.

Іван Шекета,
голова Мукачівського
культурно-просвітнього
товариства циган
„Романі Яг“

Не падати під ударами долі

Те на маладювас анде вунжіря

Тамілу Йосипівну Кобозеву добро знають мешканці міста Мерепи — і роми, й не роми. Ця доброзичлива, завжди усміхнена жінка, по-перше, багато чого вмє та може зробити, по-друге, охоче допомагає ближньому, по-третє, активно вносить свій внесок у розвиток ромського громадського руху, по-четверте, розповіді про неї можна багато... Тому пропонуємо читачам "Романі Я" нарис про цю цікаву людину.

Спочатку дамо слово самій Тамілу Йосипівні.

"Народилася я в селі Суругатки Вінницької області, в 1947 році. Час був суворий, батьки розповідали, що люди тоді голодували, тому мама змушена була податися заробляти в Донбас, на шахту. Уявіть собі, як жінці працювати під землею? Отож. Батько теж робив, де тільки міг, родина в нас була дуже велика, окрім мене, ще семеро дітей. Може тому, що моїм батькам було тоді дуже скрутно, мати вирішила позбутися мене. Взяла свою дитину, який виповнилося тоді лише кілька місяців, винесла з хати та покляла на залізничні рельси, щоб потяг міг її переїздити. Так би я й загинула, але батько саме повертався з роботи, побачив мене та забрав додому. Пелюшки, в які я була замотана, вже примерзли до залізничних рельсів, та я все-таки лишилася жити, хоча й доволі хворіла, і досі мучусь від тієї фізичної травми, що зазнала в дитинстві. Однак мати не змінила свого ставлення до мене біла, ляля, ще кілька разів намагалася погубити... Слава Богу, незважаючи на все, що перенесла в дитинстві, живу й досі".

Часто трапляється так, що діти, до яких погано ставляться у родині, на все життя зберігають негативні почуття до батьків, остерігаються інших людей, стають замкнутими. Таміла як Йосипівна винесла з важкого дитинства оптимістичний характер, вміння постояти за себе, бути незалежною. Як вже було сказано, вона багато чого вмє. Самотужки збудувала той будинок, в якому проживає (на п'ять великих кімнат!), допомагала будувати

Таміла Йосипівна Кобозева.

тися й сусідам-ромам. Незважаючи на свої хвороби, доглядає свій дім, город, з ранку й до вечора порастає біля хати, "щоб було що їсти й собі, й людям". Шіє, в'яже, готує, веде домашнє господарство, робить ремонт... І так щилими днями.

"Свій "робочий стаж" веду з п'яти років. Ще була зовсім малою, а вже доглядала за дітьми, готувала їсти, прала, пекла хліб. Мама, бувало, йде на роботу, а мені загадує, як вимисити хліб, показує на годиннику, коли опару ставити в пч. Через велику силу я мисила те тїсто, та, що по-робити? Мусила допомагати. А прала я на рчц, в будь-яку погоду. Найважче доводилося взимку, Тягнеш оте дрантя на собі, полощеш його в крижаній воді, а на ногах — самі лишень гумові чобітки, та й ті пошматовані. Як тріхи підросла — пішла доглядати чужих дітей, а мені за це платили, хто чим може. Школу відвдувала лише з півроку, бо не було ж часу на навчання. А з чотирнадцяти років уже влаштувалася на роботу, хоча це й заборонялося законодавством, однак мене прийняли, бо була нехобідність у працівниках. Ким я

лише не працювала! Була й сторожем, й нянечкою в дитячому садку, прибиральницею, кухарем. Хоч і не було в мене спеціальної освіти, але мене брали робити, мабуть, тому, що бачили — я все "потягну". Разом з чоловіками піднімала та носила важкі мішки, сама одна готувала їсти на двісті чоловік... Потім працювала санітаркою в лікарні, потім в тій самій лікарні кухарем — готувала їсти вже на чотириста та більше осіб. Працювала також в аптеці — техні-

кою. Мене дуже шанували й навіть ставили у приклад молодим спеціалістам, бо я, хоч і неосвічена, найкраще знала, де що лежить і як це використовувати. Останні десять років пропрацювала на заводі, бо саме будувалася, потрібні були будматеріали, а придбати їх можна було тільки там".

Хоча Таміла народилася на Вінниччині, більшу частину свого життя вона провела на Харківщині. За її словами, "була така щаслива, коли самотужки збудувала собі хату". В Мерепі вона живе й зараз. У місті нараховується близько ста ромських родин, і хата Таміли Йосипівни розташована у "ромському районі" — на Оболоні. До роми в Таміли Кобозевої своє ставлення.

"У дитинстві мама часто ляла мене "циганкою", а я не могла зрозуміти, чому. Потім уже довідалася, що мій дід походив з польських ромів, бачила фотографію, на якій він був зображений, але, зрозуміло, що нічого "циганського" в нашій родині не лишилося, ми вважали себе українцями. Сама я розмовляю лише українською та російською мовами, з ромами ранше особ-

ливо не спілкувалася... Але ось у Мерепу приїхали віруючі роми, я пустила їх до себе на квартиру, з цього все й закутилося — в місті відкрили ромську церкву, громадську організацію... Я почала знайомитися з віруючими і сама відвдувати церкву, парафіянкою а якої є і зараз. Під час зустрічей та конференцій, а також проведення літніх таборів для ромських дітей я завжди працювала на кухні, готувала їсти, брала участь в оформленні помешкання. В хаті в мене хто лише не перебував! Роми, американці, українці, росіяни... Якщо потрібно було прийняти гостей, я з задоволенням робила і роблю це, щоб допомогти розвитку організації".

Хата Таміли Йосипівни свого часу стала своєрідною "штаб-квартирою" ромського руху Мерепи — там ми зустрілися, планували свою діяльність, відповіли у життя свої наміри... І зараз в цю хату в будь-який час стукають роми: "Захворіла дитина, прийдіть, допоможіть", "Немає хліба, діти сидять голодні, дайте хоч що-небудь". Був такий випадок — у Мерепу приїхала родина ромів-кримів. Не мали де жити і Таміла пустила їх до себе на квартиру — безплатно. А потім, побачивши, що родина з чотирьох осіб фактично лишилася без засобів до існування, готувала їй протягом кількох місяців, що для пенсіонерки було не так уже й легко. Для ромської недільної школи Таміла Йосипівна зробила великий стіл, ромській родині, яка переїхала в Мерепу, віддала газову плиту, дещо з меблів, посуду. З великим задоволенням займається благодійністю, бере участь у соціальних проєктах, які проводить ромська організація "Чачімо", цікавиться тим, що відбувається у ромському житті (Чоловікові Таміли Йосипівни, до речі, дуже подобається газета "Романі Я": завжди читає її від першої до останньої сторінки). Хто б не прийшов до неї, "топта Таміла", як іменують її всі мешканці "Оболони", найперше, саджає за стіл, пригортає, чим може. Якщо в хаті лишилося останній шматок хліба, його обов'язково переломлять навпіл і поділять з тим, хто перебуває в скруті-

ших обставинах.

"В мене така вдача — люблю роздавати. Чому ж не поділитися з людьми, якщо в мене є? Тим більше, що Бог мене благословляє — дає мудрості, як розпорядитися грошима, яких не так вже й багато (пенсія в мене вісімсот гривень). Господь дає сили працювати, перемагаючи постійний біль. Я бачу цікаву закономірність: я даю, і мені Бог дає. В мене є хліб, є й до хліба. Хоча численні хвороби часом надовго приковують до лжка, все одно дякую Богові за можливість ходити, служити Йому та людям. Є в мене і мрія — колиш давно ми гудували малозабезпечених людей — раз на місяць організували благодійні обди. Зараз мені хочеться продовжити цю добру справу, я вже планую, як краще це зробити. А якщо я чогось забажаю — обов'язково "дійду до цілі".

Навіть коли Таміла Йосипівна хворіє і не виходить з хати, той тоді вона намагається щось відіти тим, хто цього потребує, вислухати, дати добру раду, Двері її будинку майже не зачиняються: постійно хтось приходить, звертається з якимось проханням... З порожніми руками тут теж нікого не відпускають: як би ти не відмовлявся, господиня обов'язково виставить на стіл для гостей усі свої припаси, це й загорне "гостинцев на дорогу". Національність тут "ролі не грає". Всі приймають, з усіма поводяться однаково. Однак до роми все одно тут тріхи особливе ставлення.

"Я вже говорила, що в мене на квартирі прожили кілька років роми з міста Товчанська. Вони для мене стали як рідні, завдяки їм я багато дізналася про ромську історію, культуру. Була приємно вражена, коли отримала подяку від ромської громадської організації, хоча вважаю, що не так вже й багато зробила для неї. Завжди цікавилася роботою організації, тим, що в ній відбувається. А ще молюся за усіх ромів, щоб їхнє життя налагодилося, щоб зникли їхні проблеми".

На сьогоднішнє життя багато можна скаргитися. Та хочеться, щоб у ньому було більше таких людей, як Таміла Йосипівна — людей, до яких можна звертатися за підтримкою, допомогою. Людей, які не падають під випробуваннями долі, якою б важкою вона не була...

Олена Марчук,
м. Мерепи Харківської області

Пам'ятні дати

Шановні читачі! Продовжуємо публікацію уривків з книги Євгенії Навроцької „Історія та культура ромів“ (Ужгород, 2007), розпочату в номерах №№ 4, 5, 7, 8, 11 нашої газети.

Буремний дев'ятнадцятий

Дев'ятнадцяте століття ознаменувалося прийняттям жорстких указів щодо закріпачення ромів, особливо у васальних державах Османської імперії — Молдавському і Влаському князівствах. Тоді вільних ромів уже не було. Якщо сім'я не належала боярину або монастирю, вона була власністю князя, тобто держави. Нерівноправність ромів відбилася у зако-

нодавстві дунайських князівств. Як приклад офіційної торгівлі людьми наведемо оголошення, надруковане в 1845 році: „У синів, нащадків померлого Сердара Миколи Нко, в Бухаресті, продаються 200 родин ромів. Чоловіки, більша частина яких — золотих справ майстри, чоботарі, музиканти і землевласники. Продаються не менш 5 родин разом, за що ціна кожної людини, визначена у червонця, дешевша ніж зазвичай, а щодо оплати погоджуються на будь-які полегшення". Існує документ, що підтверджує продаж ромів не тільки приватними власниками, а й церквою. У надрукованому документі зображений ром, закутий у кандали, а напис свідчить: „Перший лот ромів-рабів, виставлений на продаж монастирем Св. Іллі 8 травня 1852 року. Він складається

з 18 чоловіків, 10 хлопчиків, 7 жінок, 3 дівчаток у прекрасному стані".

Повне офіційне скасування рабства у 1864 році надало свободу, за різними джерелами, від 200 до 600 ромам Румунії. Відтоді розпочинається з цих територій масштабна ромська міграція, яку деякі балканські етнографи називали „міграційною хвилею".

1816 р. Ромів транспортують як злочинців у Австралію.

1830 р. Влада князівства Нордгансен (Німеччина) видає закон, згідно з якими дітей забирали від батьків для виховання у неромській сім'ї.

1837 р. Джордж Борроу перекладає Євангеліє Святого Луки ромською мовою.

1842 р. Правитель Молдавії Михайл Стурджа звільняє від рабства державних ромів, хоча ті, хто

був у приватній власності, залишаються рабами.

1856 р. Номінальне скасування рабства в Румунії.

Великомасштабна еміграція ромів у Західну Європу, Америку.

1864 р. Принц Іоанн Олександр Коуза (Румунія) закінчив юридичне оформлення законодавства, яке звільняє ромів з рабства.

1868 р. У Голландії з'являється робота Річарда Лібича щодо ромів з певними рекомендаціями, де є фраза: „Вони не здатні добре жити". Згодом на основі цієї роботи буде розвинута расистська теорія, яка використовуватиметься проти ромів у нацистській Німеччині.

1870 р. Імператорський канцлер Отто фон Бісмарк поширює лист, датований 18 листопадом, який забороняє ромам з'являтися у межах Німеччини.

1874 р. Мусульманину-рому надаються рівні права з іншими

мусульманами Оттоманської імперії.

1876 р. Чезаре Ламброзо (Італія) видає велику працю, в якій на основі спадкового фактору характеризує ромів як злочинців. Робота була перекладена багатьма мовами світу і мала значний вплив на юридичні законодавства у Західній Європі.

1879 р. Перша національна конференція ромів у м. Кішфолу (Угорщина).

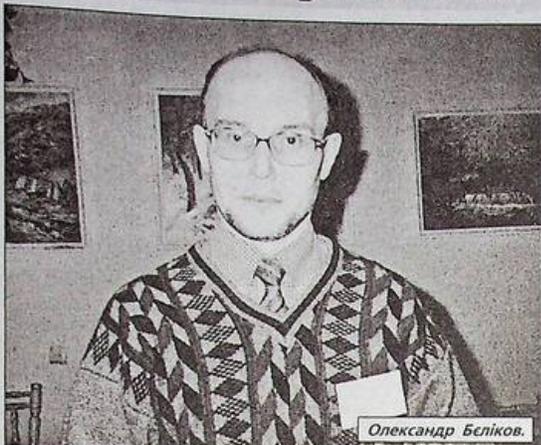
1880 р. Аргентина забороняє в'їзд ромів у країну.

1899 р. У Мюнхені створені інформаційне агентство та офіс, очолювані Альфредом Діяманом; заведено досє на всіх ромах з брідного віку: фото, відбитки пальців, генеалогічні дані. У 1905 і 1911 роках створення агентства законодавчо підтверджено. Воно офіційно не буде закрито аж до 1970 року.

(Продовження
у наступному номері)

Державна політика стосовно ромів. Історія і сучасність

Шановні читачі! Пропонуємо вашій увазі науково обґрунтовану статтю (газетний варіант) кандидата історичних наук Олександра Белікова з Донецька, який вперше в незалежній Україні захистив свою наукову ступінь саме з ромської проблематики. Автор статті ґрунтовно досліджує історію ромів України, особливо в період ґетьманщини, і доводить її до сучасності. Подасмо першу з чотирьох частин матеріалу.

Олександр Беліков.

Україна є багатотенісною державою — представників понад тридцяти народів мешкають сьогодні на її теренах. Ця етнічна строкатість віддзеркалює складні етапи розбудови нашої держави, її соборність у сучасному світі. Подібна ситуація є більш звичайним явищем, ніж існування моноетнічних держав. Багато країн у світі (Австралія, Канада, США тощо) сьогодні дотримуються принципів: „Багато народів — єдина нація“, „У різноманітності знаходимо багатство“, „З багатьох — єдине“, й ставлять захист прав людини вище за захист прав будь-якого „титутального“ етносу. Практика показує — коли людина вільно користується власними правами й захищена від свавлля, може розвивати рідною мовою, сповідувати релігію за власним бажанням — проблем з її етнічною не виникатиме.

Роми мешкають в українських землях здавна і завжди знаходили певні ніші, попит на власні послуги та товари. На жаль, сьогодні во більшості складають маргінальні шари нашого суспільства, у свідомості пересічних громадян часто пов'язані з шахрайством, злочинністю. Чому так сталося? Як можна виправити такий стан? Тим більш, що на початку ХХІ століття, у самостійному центрі Європи зубожіє, піддається дискримінації, асимілюється й, на решті, зникає цілий пласт культури, яскравої та самобутньої, а носії її перетворюються на марґіналь. Як же реагує на це наше суспільство та сама ромська спільнота? Держава?

Для кращого розуміння сучасного стану ромів України дуже важливим є питання, яким чином історично розвивалися відносини між державою, суспільством та ромським населенням, як формувалася правова база, здійснювалася реальна політика щодо ромського народу з боку центральних та місцевих органів влади, які були зроблені помилки та які маємо здобутки.

Проблема ускладнюється тим фактом, що українські землі у різні часи перебували у складі багатьох державних утворень (Речі Посполитої, Великого Князства Литовського, Молдавського князівства, Австрійської, Турецької й Російської імперій, СРСР й УРСР, Чехословаччини, Польщі, Угорщини тощо), в кож-

ному з яких була своя специфіка у ставленні до ромів з боку владних структур. Ще одна важлива риса для розуміння державної політики стосовно циган полягає у надзвичайній строкатості ромського населення українських земель (тут мешкають представники кількох десятків ромських етнодіалектичних груп). Звичайно, ставлення до ромів, які кочували з місця на місце, відрізнялися мовою, одягом, звичаями. Ставлення до тих, хто „ходив в злиднях“, було іншим, ніж до зможних ромів, які проживали кілька поколінь серед місцевого населення, знали його мову, користувалися пошаною, ходили в ті самі церкви.

Слід згадати, що з ХVІІ ст. більшість українських земель поступово підпадає під владу Московської держави. Протягом кількох століть російський уряд проводив певну політику стосовно ромського населення Малоросії; Слобожанщини, Півдня, Криму тощо. З приєднанням нових територій до Російської держави зростала й чисельність ромів. Після приходу до влади більшовицького уряду починається доба радянської інтернаціональної політики. Нова епоха у ставленні держави до ромського населення (як можна сподіватися) окреслилася після проголошення незалежності України.

Метою даної статті є компаративний аналіз державної політики щодо ромів з боку Російської імперії, СРСР (разом з УРСР) та незалежної України. Історіографія проблеми не є великою: загальну характеристику правового стану ромів у Східній Європі та Росії надав американський дослідник Д. Крив. Політику Російської імперії висвітлювали І. Данилович, М. Плохинський, короткі нарис законодавчих заходів стосовно ромів містяться у „Енциклопедичному словнику“ Брокгауза та Ефрона. Радянську політику щодо ромів досліджували О. Баранников, Т. Кисельова, Е. Друч і О. Гесслер, М. Іванеско, Н. Зеневич, Н. Деметер, Н. Бессонов. Деякі аспекти сучасної державної політики України характеризують у роботі А.Адам, Е.Бучка та Е. Навроцької „Романі Яг. Історія, культура, право“. Певний доробок у вивченні цієї проблеми належить й автору статті.

У цілому, можна констатувати, що науковцями досліджува-

лися різні аспекти імперської політики Росії щодо ромів, але узальною робит з цієї проблеми створено не було. Радянська доба ромської історії розглядалася дуже упереджено, з перебільшенням позитивних аспектів, сьогодні ж деякі дослідники впадають до іншої крайності — стверджуючи, що радянська політика щодо ромів принесла тільки шкоду. Сучасна політика української держави щодо ромів практично не розглядалася науковцями, оскільки перебуває у стані формування.

Роми були постійною складовою українського суспільства вже з ХVІ ст. Що стосується ромів Львівської України, то відомо, що у ХVІІІ ст. вони розподілялися на полки, очолювані отаманами. Так, від 1751 р. у документах згадуються ромські отамани: „Тимош Панченко, Пилип Козенко, Михайло Золотаренко, Леско Воронченко, Гаврило Панченко, Ничипір Федоренко, Петро Косаченко з усма малоросійськими та волоськими циганями. Інститут отаманів було створено передусім для збору податків, а також для нагляду за ромами, утримання їх від „непристойностей“. Отаману заборонялося ображати ромів й надавалося право суду серед ромського населення. Отамани під час існування відкупу ромського збору призначалися відкупниками; після скасування відкупу — Військовою Генеральною канцелярією. Роми мали право просити призначити того чи іншого отамана.

За малоросійським правом роми стояли нижче за посполитих громадян. Так, за поранення та вбивство рома належало до стягнення суми у половину меншу проти суми за посполитих. За злочини ромів засуджували нарівні з малоросійськими обивателями.

Роми у Малоросії являли собою у більшості кочовий елемент. Отож, у 1765 р. майже усі сотні доповіли, що бувають роми в них проїздом на ярмарках та індої змиують Але є докази того, що й осіли ромів була значна кількість. Так, за деяких кохових ромів індої поручалися їх одноплемінники (поручителем міг бути тільки осілий): згадуються П. Бичок з Роїської сотні, родини Ющенкових і Міненкових з Батурина; Янковських з Ямполья та ін.

Малоросійські роми платили до Військового Малоросійського Скарбу оброк. Збір цього оброку у ХVІІІ ст. віддавався на відкуп на підставі указу Петра Великого від 1723 р. й інструкції від 20 травня 1729 р. Від відкупника вимагалася не обтяжувати ромське населення надмірними податками. Але майже проти кожного з них висувалися численні скарги. Відкупники часто нав'язували ромам будь-яку рю, вимагаючи за неї багатого дорожче за її вартість. Так, відкупник В'ятковський примушував ромів купувати горілку тільки у нього, за високою ціною. Отамани, які призначалися відкупниками, жорстоко поводитися з ромами. Полкові отамани, які були призначені М. Ющенком, завдавали ромам „смертельні рани сокирами“.

Сума відкупу постійно зростала на початку ХVІІІ ст. роми платили по 120 карбованців на рік, у 1755 р. — 1424 карбованці. Кожний вносили, згідно зі своїм заробітком та майном, від п'ятидесяти копійок до десяти й більше карбованців. Роми, що сплачували оброк, звільнялися від „ярмаркового“ збору, але у деяких сотнях Миргородського та Ніжинського полків їх зобов'язували платити цей збір. Роми часто ухилялися від сплати: йшли до слобідських полків.

Останнім ромським отаманом у 1763 р. був призначений В. Міненко. 30 вересня 1765 р. російський уряд провів реформу адміністративного управління ромів: посаду отамана було скасовано, кожен з ромів мав обрати місце для постійного проживання, жити від „праведного ремесла“ й поступити під відомство сотенних (полкових) управ. Бажаючи могли залишитися у будьякого власника як вільні піддані. Якщо потрібно було кудись поїхати, то ром мав отримати паспорт від управи чи власника.

До реформи спонукали численні зловживання ромських отаманів, зокрема те, що як роми інколи представлялися і „підлі люди“ — злоді та шлігуни, а бродяжництво ромів було „логаним прикладом для малоросіян“.

Уряд розумів труднощі виконання цього указу. Владі було приписано „намагатися“ зробити з ромів звичайних громадян, не вживаючи насилья, діючи ладно, словами і переконанням. Деякі роми навіть оселилися, але ненадовго: часто, після отримання паспорта, вони не поверталися роками.

Відомості про ромів Слобожанщини містяться в імператорському указі 1733 р. з приводу заснування слобідських полків. Було наказано додатково на утримання Сумського, Охтирського, Ізюмського полків визначити збір з ромів, аналогічний малоросійському. У доповіді генерал-лейтенанта Шаховського вказано, що ромів до переліку писати було неможливо, тому що вони дворами не живуть.

Указ сенату від 1 березня 1766 р. визначав „покласти у семигірний оклад усих циган у Слобідсько-Українській губернії“. В 1780 р. в Охтирській провінції Харківського намісництва ромів

зарахували до казенних обивателів і збирали з них 70 копійок податку (з інших 85) на рік.

Указ сенату 1783 р. передбачав „покласти усих ще не приписаних циган у рівній з іншими державними селянами оклад для того, щоб усі вони у придатних та пристойних місцях поселені були й бездально ніде не тинялися“. Інший акт цього року не дозволяв „надавати паспорти на від'їзд з їхніх місць проживання, й без паспортів циган ніде не приймати“. У 1800 р. сенат суворо підтвердив неодмінність виконання указів про поселення ромів. В указі було пояснено, що у „деяких губерніях оселені цигани звикли до хліборобства й сільської осілості, в інших губерніях стали купцями та міщанами, багато циган прибули до місць поселення, але знов пішли у невідомому напрямку“.

У 1803, 1809 — 1812 роках уряд знову вживає заходів щодо припинення бродяжництва ромів та їх оселення. Є відомості, що на початку ХІХ ст. у Волинській губернії нараховувалося 304 роміселянина, які стали кріпаками вже при російському уряді. Імператор Микола І під час подорожі по українських губерніях відзначив, що кочування ромів продовжується. 13 березня 1839 р. він підписав указ, за яким треба було до 1 січня 1841 р. розселити ромів у казенних поселеннях. У Київській губернії було „задворено“ 160 родин. З казни виділили 3 802 карб. 28 коп. та видано деревину для будівництва Миргородського та Ніжинського полків. У середині ХІХ ст. майже всі роми у Полтавській губернії були приписані до міщан та державних селян.

У 1812—1856 рр. кордони Російської імперії було відсунуто до Кілійського рукава гирла Дунаю. З утвердженням російського впливу в регіоні правовою основою управління став „Статут про створення Бессарабської області“ від 29 квітня 1818 р. Зітнений стан циган не узгоджувався з урядовою програмою перетворення губернії у „благодатний край“. У зв'язку з цим царський уряд вжив цілеспрямованих заходів для покращення стану коронних циган. Залежно від рівня добробуту циган розподіляли на три класи, представники яких мали сплачувати податки від двадцяти до сорока левів на рік. Для керівництва ними у 1818 р. було створено Контур коронних циган.

Щодо циган, котрі перебували у власності у яких у Бессарабії було набагато більше, то уряд не намагався нічого змінювати й надав право панам розпоряджатися подальшою долею своїх кріпаків. В документі Бессарабської обласної ради було зазначено, що „для помішків та монастирів цигани єдина допомога у господарському побуті, а багато незможних дворянських родин підтримуються тільки прислугою власних циган“. У містах усіх бессарабських бояр, купців працювали цигани-кріпаки. Так, поміщик К. Різо мав 84 родини циган (336 осіб). Найбільшим власником циган у Бессарабії був князь Кантакузін. У селах Хотинського повіту йому належали 1 358 циган. Йому у с. Маркуці серед його кріпаків циган було: 100 ковалів, 185 чоботарів, 185 музик.

Олександр Беліков,
м. Донецьк

(Продовження
у наступному номері)

Астрологічний гороскоп

з 16 по 30 листопада

Овен. У середині листопада не радимо проводити час у дружніх застільях та на корпоративних вечірках, бо обставини можуть примусити вас порушити встановлені правила. В останню декаду місяця будьте уважні в поїздках і обережні у спілкуванні. Можливі невдачі у справах, втрата грошей, омана. Задля здоров'я робіть вранці зарядку та більше рухайтесь.

Телець. З 12 по 26 листопада почнуть приносити прибуток старі проекти, вкладання у бізнес окупляться. Надійте допомога з боку партнерів та покровителів. Однак у другій половині місяця не варто приймати важливі фінансові рішення. Одягайтеся по погоді, пийте відвари з лікувальних трав як профілактику від застуди.

Близнята. Ділова активність прогресуватиме. Доведеться взяти на себе додаткове навантаження. Будьте передбачливі — не вступайте в конфлікти, які можуть призвести до негативних наслідків. У ці два тижні активніше відвідайте масштабні заходи — можливі нові перспективні знайомства. Не зловживайте алкоголем. Період годиться для лікування ендокринної системи.

Рак. Зараз до вас можуть повернутися гроші, про які ви вже давно забули. Після 20 сплануйте свій особистий бюджет. У сім'ї можливі конфлікти і образи. Не варто захоплюватися лікувальними препаратами — можлива алергія. Намагайтеся не перетомлюватися.

Лев. Кар'єрні справи краще не форсувати — можлива деяка напруга в стосунках з начальством. Емоції — погані порядки і у з'ясуванні зі своєю другою половиною. Влаштуйте спільне свято або зробіть спільні придбання. З 16 по 24 листопада емоційні розлади можуть викликати головні болі та проблеми зі шлунком. Звертайте увагу на якість продуктів.

Діва. З 17 по 24 листопада не бажано призначати відповідальні зустрічі, виступи, вирушати у від'їждження. У фінансових питаннях слід уникати прийняття рішень експромтом. Друга половина листопада — сприятливий час для того, щоб позбутися шкідливих звичок. Займайтеся спортом, плавайте в басейні, сходьте у баню чи сауну.

Терези. Після 16 листопада сміливо берть ініціативу в свої руки. В цей період до вас прислуховуватимуться і колектив, і начальство. Сприятливий час для розширення своєї справи, бізнесу. Можете розраховувати на допомогу впливових осіб. Не забудьте про профілактику застудних захворювань.

Скорпіон. У багатьох Скорпіонів з 16 по 24 листопада з'являться нові джерела фінансування. Протягом цих двох тижнів можливі ділові поїздки. Це сприятливий час для укладення шлюбу. Після 20 числа варто пройти курс вітамінів А та Е і приділити увагу профілактиці хронічних захворювань. Однак у ці два тижні не рекомендується робити операції та звертатися до стоматолога.

Стрілець. З 16 по 26 листопада перейдьте на режим розумної економії, хоча бізнес у цей період принесе вам непоганий дохід. У всіх випадках рекомендуємо зберігати душевну рівновагу. Намагайтеся менше роз'їжджати. Уникайте також громадських місць, де збирається багато людей, аби не підцепити вірус. Висипайтеся та дотримуйтеся режиму дня.

Козеріг. У період з 18 по 26 листопада можлива участь у комерції спільно з іноземцями, а також поїздка заради бізнесу. Зрки обіцяють чималий прибуток. У ці дні добре розпочати романтичні стосунки. Щодо здоров'я, то Козерогам тепер не варто проводити будь-які діагностичні обстеження. Присвятьте ці два тижні підвищенню життєвого тону, дружнім бесідам за чашечкою кави.

Водолій. У цей період у вас з'явиться можливість якось змінити своє минуле, виправити деякі помилки та вчинки. Використайте цю унікальну можливість. Присвятьте більше часу своєму хобі та улюбленим справам. Можуть загостритися захворювання ендокринної системи. Підійть негайно до лікаря.

Риби. Зорі пророкують усім Рибам неочікуваний поворот подій та сюрпризи. Після 20 листопада будуть зібрані й сконцентровані на поточних проблемах. Удача обов'язково посміхнеться. Якщо ваше серце вільне, чекайте на нове романтичне знайомство. Бережіть серце від стресів та перетом.

КЛАСИКА

У відблисках багать Ніко Саткевича

Анде ягакері сікра о Ніко Саткевич

Шановні читачі! Пропонуємо до вашої уваги вірш та біографію класика ромського художнього слова, одного з засновників ромської літератури, письменника Ніко Саткевича.

Вступне слово написав відомий український філолог, поет, журналіст та літературознавець Степан Келар (Київ).

І хай лунає живе ромське слово!

Справжні сини свого народу завжди розділяють з усім суспільством усе, що є радісного і трагичного в його історичному русі. Є всі підстави стверджувати, що Ніколай Саткевич був палким патріотом свого народу і його життя було цілком віддане боротьбі за здійснення вищих людських ідеалів.

Народився Ніко Саткевич (літературний псевдонім Ніколая Саткевича) у 1917 році в родині російських козових ромів. З табором розлучився рано, ще восьмирічним хлопчиком. Причиною цього було жорстоке поводження батька зі своїм маленьким сином. Розповідають, що якось батько, бажачи похвалитися здібностями хлопчика перед своїми гостями, ромами з іншого табору, посадив його на коня і велів показати себе справжнім їздець. Але той не зміг утриматися в сідлі і за це був жорстоко побитий і вигнаний з табору.

Його, обіраного та голодного, підбрили добрі люди, обігрили й нагодували, а потім влаштували у дитячий будинок. Там він закінчує семирнку, їде до Москви, де навчається у ромському педагогічному технікумі. В 1939 році закінчує навчання у Новоазієвському педагогічному інституті. Отримує спеціальність учителя.

Трудову діяльність він розпочав у школі імені А. Луначарського в місті Брянськ. Роки навчання стали в житті молодого Саткевича визначальними і вибори головних орієнтирів на перспективу. Продовжуючи серйозно готувати себе до педагогічної діяльності, він, разом з тим, став більше розуміти, що у нього є ще одне

покликання — це письменницька справа. Перші його вірші були опубліковані у 1934 році.

Напередодні війни його призивають до лав армії. На фронті Н. Саткевич дізнається, що фашисти знищили його матір і сестру, що загинули у бою два його брати. Війну Н. Саткевич закінчив у Берліні.

Доля повила його визначним шляхом. Він викладає у школах Іркутська, Тули, а потім переїжджає до Москви. В кінці 60-х після довгих років мовчання знову ожило його перо, знову заговорила його поетична муза. Виходить друком перша збірка віршів і поем „Струни“ (1972). У 1974 році з'являється турботливо зібрана ним збірка віршів ромських поетів під символічною назвою „Багаття“. До цієї колективної збірки ввійшли твори ромських поетів старшого покоління (О. Германю, Н. Панков, М. Безлюдський) і вірші молодих (В. Романо, К. Рудеві та інші), підтверджуючи безперервний зв'язок між поколіннями. Початок семидесятих можна вважати тією лінією часу, яка стала вирішальною у відродженні ромської літератури в СРСР. Саме тоді вперше заявляють про себе Лекса Мануш та Карло Рудеві у Латвії, Георгій Каня в Молдавії, Ваню Романо в Горно-Алтайську. А трохи пізніше замігало також ім'я поета-початківця Джеку Запорожана.

Для Ніко Саткевича період 70—80-х років був найбільшим і творчим плані. Після збірки „Струни“ з великим інтервалом вийшли поетичні нароби „Циганські міркіле“ (1977), „Циганське сонце“ (1982), „Серце скрипки“ (1990). Щоправда, видані вони тільки у перекладі російською мовою. Провідними темами його віршів є людяність, кохання, сумління праця, патріотизм. У творчому спадку поета (помер улітку 1991 року) — вірші й поеми, балади й пісні, казки і літературні статті. Його творам властиві епічність і тонкий ліризми, філософська глибина і гумористична забарвленість. У них багато таких стилістичних нюансів, які характерні тільки для ромської розмовної манери і виражають суть ромський дух.

Степан Келар

Патря сувнакуне чхінел балвал

Тгай чхурдел пре дроморе, дрома.

Залел-пе дунія,

Уса шіпаледар!

Саро де манге здрал!

Тгай унашен ко юго чіркаля.

Терде веша,

Нанге кін ван тгай дум-пхерде,

Тгай татні шілестар тердія,

Во сарго є гліяса мей

Тгай ракірел ваш чакіре якха.

Ламбо бришинд упале па меро дром;

Мек кіндійом

Ко форо дур інке.

Тело гера пані ме най дїкхїюм,

Пра муї прастхан є бінда шіпале.

Ашїк, те-рікхїрау дроместар,

Дурал є манушендар яг те-тховав?

Дожукерела, со ліно дадестар

Бришинд

Тгай мразо те-рікхїрав?

Пра пхув сарі ададівес парні

Тгай дума де годі бі дорїпнаско-остро:

Ухтела ль татїпен є чхаворенге

Ваш гаратуно папукро костро?

О, шатра, со лен гаравена

Зорендар, Саве ханькіне англї?

Ромале

Путрен якха

Тгай дїкхена,

Со ххам - паш туменге пашел!

Всеукраїнський двотижневик газета "Романі Яг"

Рестраційне свідоцтво серія КВ №5877 від 20.02.2002

Газета виходить за підтримки Міжнародного фонду "Відродження"

Редколегія: шеф-редактор — Аладар Адам, менеджер-редактор — Євгенія Навроцька, журналіст — Мірослав Горват, літературний редактор — Людмила Кудрявська, коректор — Любов Ліврїц, комп'ютерна верстка — Роман Сивокін, програміст веб-сторінки — Степан Степчук, дизайн газети — Ніколай Бессонов.

Громадська редакційна рада: Володимир Бамбула

(м. Золотоноша), Рената Балог (м. Мукачево), Ніколай Бессонов (м. Москва), Наталія Варакута (м. Донецьк), Надія Деметер (м. Москва), Мікола Долоков (м. Олександрія), Ласло Дюрї (м. Виноградів), Юрій Іваненко (м. Херсон), Марія Іванова (м. Чернівці), Юрій Коржов (м. Київ), Олександр Міщерков (м. Кременчук), Іван Матюшенко (м. Харків), Мікола Юрченко (м. Львів).

Редакція не завжди підписує авторів. За точність наведених фактів відповідає автор. Редакція зберігає за собою право виправити мову і скорочувати матеріали. Повний або частковий переуклад матеріалів дозволяється лише з посиланням на "Романі Яг".

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: 88000, м.Ужгород, вул. Дунаєвського, 18, телефон (0312) 63-82-56, 66-81-56.

E-mail: romani_yag@mail.ru. http://www.romaniyag.org. romaniyag.wordpress.com

Видруковано в Ужгородській місській друкарні, вул. Руська, 13. Умов. друк. арк. 2. Тираж 450. Зам. № 17 00

